ЮВІЛЕЇ

Ірина Войцехівська, Ірина Мага

НАУКА – В ЖИТТІ, А ЖИТТЯ – В НАУЦІ (ДО 75-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ТА 50-РІЧЧЯ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯРОСЛАВА СТЕПАНОВИЧА КАЛАКУРИ)

Сучасна українська історична наука знає чимало імен засновників наукових шкіл, авторів фундаментальних праць, організаторів історичних товариств, гуртків, комісій. Об'єктивний всебічний персональний контекст українського історіографічного процесу не можливий без імені Ярослава Степановича Калакури – Людини з великої літери. Його внесок у розвиток традицій національної історіографії, архівознавства, джерелознавства та українознавства важко переоцінити. Талановитий вчений, обдарований і мудрий педагог, неперевершений оратор, енергійний і незрівняний керівник – далеко не повний перелік рис, притаманних Я. С. Калакурі, які органічно доповнюються християнськими чеснотами, бійцівським духом і, найголовніше, високим професіоналізмом.

Солідний творчий доробок та біографія заслуженого працівника вищої школи, академіка Академії наук вищої школи України, доктора історичних наук, професора кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Я. С. Калакури вже стали предметом наукового пошуку сучасних істориків[1]. Однак, дослідницька лабораторія історика постійно поповнюється вагомими здобутками, які традиційно перетинають багато галузей історичної науки, а лави його наукової школи – новими неординарними постатями, відтак життєвий шлях та подвижницька праця Я. С. Калакури потребують нового описання та ґрунтовного осмислення, особливо в рік 75-річчя з дня народження та 50-річчя наукової діяльності вченого.

Життєвий і творчий шлях Ярослава Степановича Калакури доволі неординарний, адже народився він 1937 р. у типовій селянській незаможній родині на Тернопільщині, яка входила тоді до складу Польщі (с. Рудники на хуторі Зузанівка Підгаєцького повіту (нині району). Його батьки – Степан Іванович (1889–1955) і Февронія Лук'янівна (1898–1983) – незважаючи на просте походження, були по-селянськи мудрими та свідомими українцями. З дитинства вони прищепили дітям (всього у родині зроста-

© Ірина Войцехівська, Ірина Мага, 2012

ло четверо синів, двоє з яких померли малими) норми християнської моралі, інтерес до знань, любов до України. На дитинство та шкільні роки Я. С. Калакури випали всі труднощі, успадковані від Другої світової війни, породжені повоєнним лихоліттям, насадженням у цьому краї тоталітарного режиму. Закінчивши початкову школу в с. Пановичі, а згодом – Гнильченську семирічку (1951 р.), у чотирнадцятирічному віці він подався до педагогічного училища в м. Станіслав (нині – Івано-Франківськ), яке у 1952 р. було переведено до м. Коломиї. 1955 р. позначився на біографії вченого початком педагогічної кар'єри та передчасною смертю батька. Упродовж 1955–1956 рр. Я. С. Калакура учителював у с. Нижній-Вербіж Печеніжського (нині – Коломийського) району на Прикарпатті. У 1956–1964 рр. перебував на комсомольській роботі, але продовжував захоплюватись історією рідного краю та постійно згадував розповіді своєї першої вчительки О. В. Клюби про героїчне минуле українців доби козацтва[2].

Упродовж 1957–1963 рр. Я. С. Калакура заочно навчався на історичному факультеті Чернівецького університету, публікувався у місцевій періодиці[3]. Тут він зацікавився історіографією. Тодішні професори й доценти університету М. О. Ліщенко, І. А. Гриценко, В. К. Литвинов, П. В. Михайлина, К. Г. Ципко, Д. М. Щербина та інші у своїх лекціях приділяли велику увагу історіографії, орієнтували студентів на обов'язковість історіографічних оглядів у контрольних та курсових роботах. Не випадково дипломна робота Я. С. Калакури, присвячена історії молодіжного руху на Коломийщині й розвитку творчої активності молоді, мала досить обширний огляд джерел і літератури (1963).

1964-й рік став знаменним для особистого життя Я. С. Калакури. Цього року він одружився з Марією Михайлівною Пальчинською (дівоче прізвище), з якою ось вже півстоліття пліч-о-опліч вони йдуть разом по життю, виростили двох синів – Віктора (1964, м. Коломия) і Олега (1969, м. Івано-Франківськ) та мають чотирьох онуків.

Навчання в аспірантурі на кафедрі історії КПРС Київського державного університету ім. Т. Г Шевченка (1964-1968) молодий науковець успішно поєднував з викладацькою діяльністю в Івано-Франківському педагогічному інституті (нині – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника). Його науковим керівником був знаний на той час історик, людина великого життєвого досвіду, високої моралі й патріотичного духу, свідомий українець Іван Іванович Шевченко, в якого майбутній українознавець багато чому навчився. Завдяки йому він познайомився з багатьма авторитетними київськими вченими-істориками, зокрема П. Гудзенком, К. Гуслистим, М. Марченком, П. Яцківим та іншими. 1968 р. у Львівському державному університеті ім. І. Франка Я. С. Калакура захистив кандидатську дисертацію, присвячену історії соціалістичних змагань, а у січні 1969 р. йому було присвоєно науковий ступінь кандидата історичних наук.

Період з 1969 р. до 1972 р. став для молодого вченого визначальним. У ці роки Я. С. Калакура працював інструктором у відділі науки і навчальних закладів Центрального комітету Компартії України, завідувачем сектора вищих навчальних закладів, помічником секретаря ЦК КПУ академіка Ф.Д. Овчаренка[4]. За принципову громадянську та наукову позицію з багатьох питань щодо трактування української історії Я. С. Калакура поплатився кар'єрою. Тодішній заступник міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР, а згодом – головний ідеолог Компартії України В. Ю. Маланчук[5] звинуватив Ярослава Степановича в «націонал-комунізмі» та наполіг на його звільненні з партійної роботи. Партійне «падіння», з одного боку, та тісний зв'язок з Інститутом історії АН УРСР, підтримка контактів з відомими джерелознавцями та історіографами М. Я. Варшавчиком, В. А. Дядиченком, М. А. Рубачем, А. В. Санцевичем, В. Г. Сарбеєм, Ф. П. Шевченком, П. М. Шморгуном, – з іншого, остаточно утвердили його вибір напряму подальших досліджень – історіографічних (на той час переважно пов'язаних з історією КПРС).

Упродовж 1972–1976 рр. Я. С. Калакура працював заступником директора з навчальної та наукової роботи Інституту підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук при Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, а з 1976 р. до 1981 р. – на посаді доцента, а згодом – професора кафедри методики викладання суспільних наук. У ці роки він наполегливо працював над докторською дисертацією, багато публікувався, брав участь у підготовці книги «Івано-Франківська область» із 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР». У 1980 р. Я. С. Калакура успішно захистив докторську дисертацію. У 1981 р. йому було присуджено вчений ступінь доктора історичних наук, а у 1982 р. – вчене звання професора. В цілому, за ці роки молодий історіограф підготував понад 80 наукових праць українською, російською та німецькою мовами,

що складає майже п'яту частину його сукупного творчого доробку.

З 1972 р. і донині Я. С. Калакура викладає в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Упродовж 40-а років учений пройшов тернистий шлях від заступника директора з наукової роботи Інституту підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук при університеті до проректора з наукової роботи Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, директора Інституту суспільних наук, згодом обійняв посаду завідувача кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки на історичному факультеті (1994–2002), а з 2003 р. і до сьогодні працює на посаді професора кафедри.

Звичайно, у радянські часи займатися українською історіографією, в прямому розумінні слова, було неможливо та небезпечно. Ярослав Степанович, як і більшість колег-істориків, чиє формування збіглося з добою хрущовської «відлиги», добре усвідомлював, який великий злочин здійснили поплічники Кремля, але наївно вірив у торжество ідей «соціалізму з людським обличчям», а тому лояльно, хоча подекуди й критично, ставився до радянської системи, співпрацював з нею, насамперед, у царині освіти. Ведучи історіографічні дослідження, Я. С. Калакура дістав унікальну можливість порівнювати різні погляди істориків на ті чи інші події минулого, навчився читати поміж рядків. Роки ідеологічного конформізму сприяли усвідомленню вченим потреби розвитку української історичної науки, національної освіти. Всі сили він віддавав підготовці науково-педагогічних кадрів. У 1984 р. Я. С. Калакурі було присвоєно почесне звання Заслуженого працівника освіти вищої школи УРСР.

Організаторський хист, розумовий потенціал і висока внутрішня культура Я. С. Калакури найбільше розкрилися в 1981–2002 рр., коли він працював проректором з навчальної роботи університету, директором Інституту суспільних наук, професором кафедр політичної історії, історії України, а згодом – завідувачем кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки. Упродовж 1985–1990 рр. Я. С. Калакура очолював Спеціалізовану вчену раду із захисту докторських і кандидатських дисертацій. Після проголошення Декларації про державний суверенітет України, а згодом її незалежності, Ярослав Степанович у числі перших радянських суспільствознавців відкинув принципи партійно-класової методології історичної науки, самокритично переглянув свої праці та почав відроджувати національні традиції української історіографії, збагачувати знання про Україну та українців, досліджувати теоретичні проблеми українського джерелознавства та архівознавства.

Очоливши у листопаді 1994 р. кафедру джерелознавства та архівознавства, Ярослав Степанович доклав чимало зусиль для збагачення традицій першої в Україні архівознавчої та джерелознавчої кафедри, закладених професорами Федором Павловичем Шевченком, В'ячеславом Іллічем Стрельським та Володимиром Олександровичем Замлинським. Він спрямував діяльність викладачів наукового осередку на всебічне вивчення спеціальних історичних дисциплін (далі – СІД), виокремлюючи серед них архівознавство, як галузь історичної науки і комплексу наукових знань, що вивчає історію, теорію і практику архівної справи, її правові та економічні засади.

У 1995 р., у зв'язку зі зміною пріоритетів у науковій та навчальній роботі кафедри, її назву було змінено на «кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки»[6] та взято курс на підготовку докторів наук із числа провідних доцентів кафедри. Під керівництвом Ярослава Степановича захистили докторські дисертації і стали професорами І. Н. Войцехівська (2000) та Ю. М. Сорока (2009). Його вплив прослідковується і у виборі теми докторської дисертації М. Г. Палієнко «Архівні центри української еміграції в Європі у 1920-х – 1940-х рр. (створення, функціонування, доля документальних колекцій» (2008, науковий консультант – професор М. Г. Щербак) та кандидатської дисертації А. Сукало «Розвиток інноваційних технологій у формуванні інформаційних архівних ресурсів України (1991–2003 рр.)» (2005, науковий керівник – професор Б. І. Корольов).

У цілому, період з 1995 р. до 2002 р. став найбільш плідним у діяльності вченого у сфері підготовки молодих фахівців-архівознавців. Відтоді Ярослав Степанович плідно працював у галузі наукових знань, що інтегруються в архівістиці, а саме: архівознавстві, архівній справі, джерелознавстві, археографії, зарубіжному архівознавстві, а також комплексі таких СІД, як документознавство, текстологія, палеографія, історична географія, історична хронологія тощо. Основна увага в діяльності кафедри під керівництвом Я. С. Калакури приділялась науково-методичному забезпеченню навчальних курсів та розробці нового навчального плану спеціалізації (кваліфікації) «Історик-архівіст». За сприяння завідувача кафедри до змісту програм лекційних дисциплін було включено низку нових нормативних, спеціальних та професійно-орієнтованих курсів, а

саме: «Методологічні засади архівознавства», «Система архівних установ України», «Особові архівні фонди», «Зарубіжні архіви» тощо. Він брав активну участь у створенні сучасної концепції підготовки наукових кадрів для архівних установ, в основу якої була покладена ідея комплексної і випереджальної архівної освіти. Новаторський підхід педагога у підготовці архівістів третього тисячоліття полягає в опануванні студентами, окрім фундаментальних та професійно-орієнтованих предметів, ще й циклу загальноосвітніх і соціально-економічних дисциплін, світової і вітчизняної історії, новітніх архівних технологій і менеджменту, передбачення у професійній підготовці перспективи на 30–40 років діяльності випускника. Я. С. Калакура був серед ініціаторів відкриття у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка магістратури за спеціальністю «Архівознавство» та розробників навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня магістр за спеціальністю «Архівознавство».

Освітянська нива стала сенсом життя вченого, його покликанням. Науково-організаторський хист, працелюбність, вимогливість до себе як керівника у поєднанні з толерантним ставленням до колег, виваженістю у спілкуванні зі студентами, аспірантами і докторантами викликали повагу та симпатію до очільника кафедри, сприяли підвищенню її статусу та піднесенню фахового іміджу випускників. Ярослав Степанович є членом авторських колективів навчальних посібників «Архівістика. Термінологічний словник» (1998)[8] і «Джерелознавство історії України. Довідник» (1998)[8]; автором проекту та науковим керівником підготовки підручників «Архівознавство» (1998)[9], «Історичне джерелознавство» (2002)[10] та «Спеціальні історичні дисципліни» (2008)[11], котрі нині стали базовими для підготовки спеціалістів у галузі архівістики та джерелознавства. Підручник «Архівознавство» отримав масу позитивних відгуків від наукової та студентської громадськості. У 2000 р. Я. С. Калакура разом з іншими членами авторського колективу навчального посібника «Архівознавство» був удостоєний галузевої премії імені Василя Веретенникова, а у 2002 р. підручник було перевидано[12].

За десять років керування кафедрою Я. С. Калакура піготував 23 наукові праці, дослідницьке поле яких предметно пов'язане з архівознавством. У працях з архівістики, написаних з використанням значної джерельної бази, автор торкається низки важливих проблем з історії становлення та розвитку архівної справи, архівознавства, внеску українських архівістів у розбудову архівної галузі та нагальних питань, пов'язаних із підготовкою архівістів. Ярослав Степанович долучався до підготовки багатьох видань: навчального посібника «Нариси історії архівної справи в Україні» (2002)[13], «Хрестоматії з архівознавства» (2002)[14], а також «Української архівної енциклопедії» (2008)[15]. Упродовж 2002–2009 рр. під його керівництвом було захищено три кандидатські дисертації на архівознавчу тематику[16]. В останні десять років увага вченого була прикута до питань управління в архівній сфері, організаційно-кадрових аспектів архівного менеджменту, з'ясування професійного портрета сучасного архівіста[17]. Він продовжує активно співпрацювати з профільними періодичними та продовжуваними виданнями, зокрема, з такими як «Архіви України», «Студії з архівної справи та документознавства», «Архівознавство. Археографія. Джерелознавство».

Окремо слід відмітити внесок Я. С. Калакури у розвиток історичного джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін, історії української культури, класифікації історичних та історіографічних джерел. Пріоритетне місце у творчій спадщині вченого посідають теоретичні питання історіографії. Більше половини його праць – студії, присвячені проблемній та загальній історіографії. У процесі своєї діяльності Я. С. Калакура не тільки переглянув методологічні засади, але й перейшов від проблемно-тематичної історіографії до загальної. Цьому сприяли низка чинників, серед яких – освоєння нових навчальних лекційних курсів («Загальна історіографія» та «Українська історіографія»). Опрацьовуючи ці навчальні дисципліни, вчений зосередився на дослідженні українського і зарубіжного історіографічного процесу, опублікував чимало розвідок, присвячених теорії, історії та методології історіографії, національним традиціям української історичної думки тощо.

Своєрідним підсумком більш як тридцятирічної наукової і педагогічної діяльності вченого став вихід у 2004 р. авторського курсу «Українська історіографія», який рекомендований Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вітчизняних вищих навчальних закладів. Книга містить значний фактичний і аналітичний матеріал, який характеризує історіографічний процес в Україні в усій його повноті та багатогранності та демонструє чіткі наукові погляди на українську історіографію з виразним національно-державницьким спря-

муванням. Це видання черговий раз засвідчило наукову ерудицію та літературний талант автора, а також збагатило палітру сучасної навчальної літератури й репрезентувало нову генерацію університетських підручників, зорієнтованих на найвибагливішого читача – студента. Саме тому автор з особливою відповідальністю підійшов до висвітлення поняття предмета і завдань української історіографії, її місця в структурі історичної науки, еволюції української національної думки як окремої і, водночас, невід'ємної складової світового історичного процесу, дослідження внеску провідних істориків у розвиток української історіографії.

Нині наукова когорта, аспірантська спільнота та студентська аудиторія з прихильністю зустрічають друге видання «Української історіографії» (2012)[18]. Оновлений курс лекцій пропонує обґрунтовану періодизацію української історіографії, знайомить з ключовими питаннями розвитку сучасної історичної науки, репрезентує міждисциплінарний зв'язок між українською історіографією та українознавством. Авторська концепція курсу «Українська історіографія» окреслена ідеєю гуртування населення України та української діаспори навколо національно-державницької ідеї, утвердження соборності національної історичної думки та її інтеграції у світовий історіографічний простір.

Понад півсотні розвідок ученого присвячено теоретико-методологічним та історіософським засадам українознавства, його освітнім та світоглядно-виховним функціям, питанням національної самосвідомості та самоідентифікації українців. Науково-методичні розробки Я. С. Калакури – своєрідні поради наставника молодим дослідникам, що стосуються джерелознавчих аспектів сучасного українознавства[19]; класифікації та ідентифікації джерел з українознавства; методологічного інструментарію українознавця; джерельного потенціалу новітнього українознавства; методики опрацювання джерел і літератури в українознавчому дослідженні тощо. Всі вони були покладені в основу навчально-методичного посібника «Українознавче дослідження: теорія та методологія»[20]. Авторитет Я. С. Калакури у цій царині підтверджується його участю у роботі редакційної колегії наукового, громадсько-політичного, культурно-мистецького, релігійно-філософського, педагогічного журналу «Українознавство».

Нині творчий доробок Я. С. Калакури налічує понад 500 праць, основна проблематика яких пов'язана з дослідженням історії України, українознавства, архівознавства, історіографії, джерелознавства, біографістики тощо. Наукові здобутки вченого, актуалізовані упродовж останніх 20-ти років, вражають своєю масштабністю та багатовекторністю. Ім'я Я. С. Калакури та його праці добре відомі фахівцям не тільки в Україні, а й поза її межами. Окремі дослідження історика опубліковані у Болгарії, Канаді, Німеччині, Російській Федерації, Словаччині, Угорщині, Хорватії. Під його керівництвом захищено 15 докторських і 49 кандидатських дисертацій. Вчений виступав опонентом на захистах 22 докторських і 26 кандидатських дисертацій. Йому належить ініціатива проведення на історичному факультеті щорічних архівознавчих, джерелознавчих та історіографічних читань, котрі набули статусу всеукраїнської конференції. Тринадцять років поспіль на наукових форумах у стінах університету обговорюється увесь спектр проблем сучасного архівознавства, історичної науки та її спеціальних галузей.

Ярославу Степановичу Калакурі, вченому з широким діапазоном наукових зацікавлень, праці якого цінують спеціалісти різних галузей історичної науки, присвячено 40 публікацій. Він активно співпрацює з іншими науковими установами як на громадських засадах, так і за сумісництвом. Я. С. Калакура – старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; провідний, а нині головний науковий співробітник Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії МОН України. У 1998–2003 рр. він був членом колегії Головного архівного управління – Державного комітету архівів України, а з 2010 р. і донині – член Громадської ради при Державні архівній службі України (Укрдержархіві). Я. С. Калакура – заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2003), відмінник народної освіти України (1997); нагороджений Почесною Грамотою Верховної Ради УРСР (1987), орденом «За заслуги» III ступеня (2002) та II ступеня (2012), Почесною Грамотою Верховної Ради України (2009), чотирма медалями, освітянськими знаками Антона Макаренка (1997), Петра Могили (2007), а також є лауреатом нагороди Ярослава Мудрого АН ВШ України (2002), премії ім. Григорія Сковороди (2007).

24 вересня 2012 р. учений відзначив свій 75-й день народження. Цього ж року він відзначає 50-річчя своєї наукової діяльності. З подвійним ювілеєм історика вітали представники вітчизняних державних установ, науково-дослідних

інституцій, вищих навчальних закладів, редакційних колегій тощо. Свідченням глибокої поваги до Я. С. Калакури та належної оцінки результатів його 50-річної наукової, громадської та педагогічної діяльності стали віншування від ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Л. В. Губерського, директора Інституту історії України НАН України В. А. Смолія, ректора Національного педагогічного університету ім. Драгоманова В. П. Андрущенка, директора Інституту українознавства та всесвітньої історії П. П. Кононенка; вітання від очільника історичного факультету Шевченкового університету В. Ф. Колесника та від колег і однодумців з усіх куточків України.

Нині у заслуженого професора Київського національного університету Ярослава Степановича Калакури є багато благородних задумів, цікавих творчих планів та ідей, які підживлюють його колеги та численні послідовники і з нетерпінням чекають виходу у світ нових наукових праць знаного вченого.

[1] *Корольов Б. І.* Зоряний час професора Я. С. Калакури // Освіта. – 2002. – № 45. – С. 7; *Войцехівська І. Н.* Калакура Ярослав Степанович // Українські архівісти : біобібліогр. довідн. / Укр. НДІ архів. справи та документознавства ; упоряд. Л. М. Федорова. – К., 2003. – Вип. 3. – С. 89–90; *Ковальчук О.* Калакура Ярослав Степанович // Українські історики ХХ століття: біобібліогр. довід. / НАН України, Ін-т історії України; голов. ред. В. А. Смолій. – К.; Львів, 2003. – С. 126–127; *Клапчук С. М.* Калакура Ярослав Степанович // Історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1834–2004): минуле й сьогодення / за ред. проф. Г. Д. Казьмирчука. – К., 2004. – С. 208; *Матейко Р. М., Ханас М. І.* Калакура Ярослав Степанович // Тернопільський енциклопедичний словник: у 3 т. – Тернопіль, 2005. – Т. 2. – С. 12–13; *Войцехівська І. Н.* Життя в науці // Історичний календар. – К., 2007. – С. 307–309; *Войцехівська І. Н., Мага І. М.* Дослідник минувшини з поглядом у майбутнє // Культура і життя. – 2007. – 26 верес. – С. 3; *Войцехівська І. Н., Мага І. М.* Штрихи до портрета історика (До 70-річчя від дня народження професора Ярослава Калакури) // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2007. – Т. 15. – С. 164–167; *Кононенко П. П.* Життєвий шлях Ярослава Калакури як подвижництво в ім'я розквіту України // Зб. наук. пр. НДІУ. – К., 2007. – Т. 15. – С. 3–10; *Краснодемська І. Й.* Проблеми теоретико-методологічних та історичних засад українознавства в науковому доробку Ярослава Калакури // Зб. наук. пр. НДІУ. – К., 2007. – Т. 15. – С. 23–31; *Латиш Ю. В.* Історіографічні студії професора Ярослава Калакури // Зб. наук. пр. НДІУ. – К., 2007. – Т. 15. – С. 32–40; *Палієнко М. Г.* Учений за покликанням (До 70-річчя від дня народження Я. С. Калакури) // Київський університетт. – 2007. – № 8 (жовт.). – С. 3; *Пиріг Р. Я.* До 70-річчя від дня народження професора Ярослава Степановича Калакури // Укр. іст. журн. – 2007. – № 5. – С. 227–233; *Щербак М., Латиш Ю.* Три періоди в житті історика Ярослава Калакури // Укр. історик. – 2009. – Чис. 1/4. – С. 135–148 та ін.

[2] *Калакура Я.* Українознавство в моєму житті. Післямова автора // Історичні засади українознавства. – К., 2007. – С. 377; Ярослав Степанович Калакура. До 75-річчя від дня народження та 50-річчя наукової діяльності : біобібліогр. довід. / упоряд.: І. Н. Войцехівська, М. Г. Палієнко, М. Г. Щербак, І. М. Мага. – К.: Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2012. – С. 44.

[3] Ярослав Степанович Калакура. До 75-річчя від дня народження та 50-річчя наукової діяльності: біобібліогр. довід. / упоряд.: І. Н. Войцехівська, М. Г. Палієнко, М. Г. Щербак, І. М. Мага. – К.: Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2012. – С. 53.

[4] *Овчаренко Федір Данилович* (8.02.1913–25.12.1996) – вчений у галузі колоїдної хімії, академік, дійсний член Національної академії наук України та Нью-Йоркської академії наук, Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1969). У 1968–1972 рр. – секретар Центрального комітету Комуністичної партії України з ідеології. У 1998 р. ім'я Ф. Д. Овчаренка присвоєно Інституту біоколоїдної хімії НАН України, створеному в 1991 р. за його ініціативою.

[5] *Маланчук Віктор Юхимович* (13.11.1928–25.04.1984) – партійний діяч доби УРСР. У 1972–1979 рр. секретар ЦК КПУ з ідеології. Набув слави теоретика й борця з українським націоналізмом. Останні роки працював завідувачем кафедри історії КПРС в Київському політехнічному інституті.

[6] *Войцехівська І.* Кафедра архівознавства архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка // Українська архівна енциклопедія. – К., 2008. – С.495–496.

[7] Архівістика: термінолог. словник / авт.-упоряд.: К. Є. Новохатський, К. Т. Селіверстова [та ін.]; ред. Я. С. Калакура [та ін.]. – К., 1998. – 106 с.

[8] Джерелознавство історії України: довідник / Я. С. Калакура, Я. Є. Боровський [та ін.]; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 1998. – 211 с.

[9] Архівознавство: підруч. для студ. вищ. навч. закладів / голов. ред. Я. С. Калакура. – К., 1998. – 314 с.

[10] *Калакура Я. С.* Українська історіографія: курс лекцій / Я. С. Калакура. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.

[11] Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / редкол.: В. А. Смолій (гол. ред.); І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко [та ін.]. – К.: Либідь. – 2008. – 520 с.

[12] Архівознавство: підруч. для студ. іст. ф-тів вищ. навч. закл. України. – вид. 2-е, випр. і допов. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002. – 356 с.

[13] Нариси історії архівної справи в Україні: посібник. – К., 2002. – 612 с.

[14] Хрестоматія з архівознавства: навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. / Держкомархів України, УНДІАСД. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 408 с.

[15] Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. - К.: Горобець, 2008. – 881 с.

[16] *Косенко О. В.* Джерельно-інформаційний потенціал особових архівних фондів: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – 16 с.; *Мага І. М.* Віктор Олександрович Романовський – історик та архівіст: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2003. – 19 с.; *Мищак І. М.* Розвиток архівної справи в Україні (1943 – середина 1960-х років): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.06 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 17 с.

[17] *Калакура Я.* Архівний менеджмент як галузь наукових знань і навчальна дисципліна // Студії з архів. справи та документознавства. – К., 2007. – Т. 15. – С. 18–26; *Калакура Я. С.* Архівний менеджмент // Українська архівна енциклопедія / Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2008. – С. 141–142; *Калакура Я.* Психолого-педагогічні засади архівного менеджменту // Архіви України. – 2011. – № 1. – С. 65–78; *Калакура Я.* Професійна етика архівіста та запобігання конфліктів: контекст менеджменту // Архіви України. – 2012. – № 4. – С. 5–21.

[18] *Калакура Я.* Українська історіографія: курс лекцій: навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2012. – 512 с.

[19] Україна від найдавнішого часу – XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання. Кн. 1 / М.Ф. Юрій, Л.М. Алексієвець, Я.С. Калакура, О.А. Удод. – Тернопіль: Астон, 2012. – 700 с.

[20] *Калакура Я.* Українознавче дослідження: теорія та методологія. – Тернопіль: Джура, 2012. – 294 с.